

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).
[<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>]

Tradycyjna i współczesna kultura Japonii w działaniach Ambasady Japonii w Polsce upamiętniających stulecie relacji dwustronnych w 2019 roku¹

Judyta Gabriela Janczara | Uniwersytet Gdański
<https://orcid.org/0000-0001-9355-9070>

Streszczenie

Słowa kluczowe:
dyplomacja
kulturalna, relacje
polsko-japońskie,
japońska kultura
tradycyjna, japońska
kultura współczesna

Stulecie relacji polsko-japońskich w 2019 roku było dla Ambasady Japonii w Polsce okazją do opracowania programu kulturalnego właściwego dla tego jubileuszu. Wydarzenia zorganizowane w ramach obchodów zostały poddane analizie w celu zbadania ich jako przykładu dyplomacji kulturalnej, istotnego m.in. dla budowania tzw. miękkiej siły (ang. *soft power*). Program kulturalny jubileuszowego roku jest nie tylko aspektem promocji państwa, ale i propagowania kultury japońskiej w ogóle.

Poruszona została kwestia tradycyjności i nowoczesności w określaniu wizerunku Japonii. Tendencje te znalazły odzwierciedlenie w treściach obecnych w programie kulturalnym jubileuszu. Podsumowanie wykazało przewagę tradycji, lecz kategoria nowoczesności również opisywała wiele wydarzeń. Jednym z dominujących motywów była kultura wysoka. Pojawiło się kilka popularnych zjawisk kojarzonych z Japonią, lecz w programie znalazły się również takie, które nie są często ukazywane w mediach. Ambasada Japonii wykorzystała w dyplomacji kulturalnej w okresie obchodów atrakcyjność tradycyjnych sztuk i związanej z nimi historii; obecne były również wydarzenia pokazujące nowoczesną stronę Japonii, w kontekstach odmiennych od najczęściej omawianych. Wykazano odejście od zjawisk kojarzonych z popkulturą, prawdopodobnie związane z kontekstem dyplomacji kulturalnej w Polsce i propagowaniem tych zjawisk przez inne podmioty. W wybranych przypadkach wydarzenia odnosiły się także do historycznych związków polsko-japońskich. Ukazanie historycznych i współczesnych zjawisk kulturowych w celu budowania wizerunku państwa miało szczególnie wymiar z uwagi na rok stulecia stosunków dwustronnych. Praca ta jest przybliżeniem przykładów działań ambasady i promowanych przez nią projektów kulturalnych w okresie świętowania jubileuszu ważnego dla relacji dwóch państw.

¹ Artykuł ten oparty jest na pracy licencjackiej *Aktywność kulturalna Ambasady Japonii w Polsce w 2019 roku wobec wizerunku Japonii w kategoriach nowoczesności lub tradycji* napisanej przez autorkę artykułu i obronionej w 2021 roku w Instytucie Politologii Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego.

The cultural activity of the Embassy of Japan in Poland in 2019 as a manifestation of traditional and modern Japanese culture (Summary)

Keywords:
cultural diplomacy,
Polish-Japanese
relations, traditional
Japanese culture,
modern Japanese
culture

The centenary of Polish-Japanese relations in 2019 provided an opportunity for the Embassy of Japan in Poland to develop a cultural program appropriate for the anniversary. The events organized as part of the celebrations were analyzed to examine them as an example of cultural diplomacy, relevant, among other things, to building soft power. The cultural program of the anniversary is also not only an aspect of the state promotion but of promoting Japanese culture in general.

The matter of tradition and modernity in defining the image of Japan was raised. These trends were reflected in the content present in the cultural program of the jubilee. The conclusion showed the predominance of tradition, but the category of modernity also described many events. One of the dominant themes was high culture. There were several popular phenomena associated with Japan, but the program also included some that are not often shown in the media. The Embassy of Japan used the attraction of traditional arts and related history in its cultural diplomacy during the celebrations; there was also an event showing the modern side of Japan, in contexts different from those most often discussed. A shift away from phenomena associated with popular culture was shown, probably related to the context of cultural diplomacy in Poland and the promotion of these phenomena by other entities. In selected cases, events also referred to the historical Polish-Japanese ties. Showcasing historical and modern cultural phenomena to build the image of the state had a special meaning due to the centenary of bilateral relations. This paper provides an example of the embassy's activities and the cultural projects it promoted during the period of celebrating an anniversary important for the relations between the two states.

Wstęp

Japonia jest państwem, którego popularny wizerunek związany jest ze współistnieniem przejawów historii i nowoczesności. Obraz ten został prawdopodobnie oparty na takich rzeczywistych zjawiskach, jak wysoki rozwój technologiczny oraz dbałość społeczeństwa o zachowanie wielu szczególnych tradycji, m.in. związanych ze sztuką, architekturą i obyczajami. Naukowe opracowania dotyczące japońskiej kultury często zawierają odniesienia do zjawiska adaptacji przez Japończyków wzorców z innych państw. Jest to naturalne zjawisko w wielu częściach świata, często zauważane już w pierwszych okresach istnienia wielkich kultur. Na przykładzie Japonii opisuje się nie tylko wpływy kulturowe z Chin i Korei, które ukształtowały m.in. język, etykietę czy zwyczaje religijne, ale najbardziej widoczne współcześnie zapożyczenia z szeroko pojętej kultury zachodniej. W artykule tym omówiony zostanie wizerunek japońskiej kultury kształtowany przez wydarzenia kulturalne zorganizowane przez Ambasadę Japonii w Polsce w 2019 roku – jubileuszowym roku stulecia relacji polsko-japońskich.

Program obchodów stulecia relacji dwustronnych zostanie przeanalizowany ilościowo oraz jakościowo – na gruncie podziału na kulturę tradycyjną oraz współczesną. Poniższa analiza pozwoli odpowiedzieć na pytanie, który z wymiarów kultury częściej był wybierany do reprezentowania Japonii w roku obchodów, co sprzyja działaniom mającym na celu podsumowanie dotychczasowych stosunków lub podkreśleniu najważniejszych dla placówek dyplomatycznych treści. Opisywany jubileusz posłuży także jako studium przypadku działalności ambasady (w tym przypadku – Ambasady Japonii w Polsce) w okresie upamiętniającym okrągłą rocznicę relacji z państwem, na terenie którego znajduje się ambasada.

Z uwagi na obfitość komunikatów medialnych i popularność, jaką zyskała kultura Japonii (Iwabuchi 2002: 451–458), wspomniane zostaną niektóre czynniki wpływające na jej odbiór w Polsce. Zachowane jednak zostanie skupienie na wycinku działalności dyplomatycznej, jaką były obchody stulecia relacji polsko-japońskich – ze względu na przybliżenie problematyki całorocznego programu obchodów, uznanego za część szczególnie reprezentatywną pośród wieloletniej działalności placówki. Wspomniana zostanie również koncepcja soft power, czyli tzw. miękkiej siły, będąca częścią działań wpisujących się w dyplomację kulturalną, istotna w badaniu promocji atrakcyjności państw.

Podział wydarzeń rocznicowych według rozróżnienia kultury tradycyjnej oraz współczesnej

Omawiane w artykule wydarzenia kulturalne włączone są w obchody stulecia relacji dyplomatycznych między Polską a Japonią nawiązanych w 1919 roku. Dyplomacja kulturalna kształtowana jest za pomocą narzędzi i strategii, które szczególnie podniosły wymiar mogą zyskać w wyniku zacieśniania relacji między państwami lub – jak w tym przypadku – uczczenia ważnych, okrągłych rocznic. Cały wiek stosunków dwustronnych zróżnicowany jest z powodu światowych wydarzeń historycznych, które miały wówczas miejsce. Istotnym do rozpatrzenia czynnikiem jest także geograficzne i kulturowe oddalenie obu państw. Polska i Japonia należą do tych państw, które leżą na innych kontynentach, a ich kultury są odmienne. Takie warunki tworzą wyzwania dotyczące budowania dialogu związanego z dziedzictwem kulturowym obu podmiotów. Zaletą może być jednak ciekawość obu społeczeństw do poznania drugiego państwa czy wolność od konfliktów, które mogą powstać w kontaktach państw sąsiadujących ze sobą lub leżących w tym samym regionie. W kreowaniu stosunków tak różnorodnych państw warto zbadać przypadki wykorzystania tradycji bądź nowoczesności, które składają się na całościowy wizerunek.

Wydarzenia towarzyszące tej rocznicy można podzielić według klucza odwołań do kultury tradycyjnej lub współczesnej. Kryteria stworzone przez autorkę pracy związane są z wieloma aspektami danego wydarzenia. Te, które prezentują szczególne japońskie tradycje, m.in. teatr *kabuki*, tradycyjne miecze lub inne obiekty rzemiosła, sztukę tworzoną w wielowiekowych konwencjach, zaliczone zostały do kategorii „Tradycja”; są to:

- wystawy prezentujące historyczne obiekty codziennego użytku bądź dzieła sztuki dawnej;
- wydarzenia prezentujące wiele przykładów tradycyjnej kultury japońskiej, m.in. muzykę, kimona, sztuki walki, kaligrafię;
- wydarzenia związane z historycznymi tradycjami sztuki, takimi jak teatr *kabuki*, *nō*, tradycyjny taniec, inne rodzaje aktywności – kryterium przynależności do tradycji jest długość istnienia zjawiska (szczególnie wieloletowość);
- wydarzenia opisujące historię, w tym historię danego typu sztuki lub historię polityczną i kulturalną Japonii.

Wyznacznikami kategorii „Nowoczesność” były takie czynniki, jak:

- krótsza historia danego zjawiska, datowana na okres po zakończeniu II wojny światowej;
- przynależność do takiej kategorii jak film, nowe media w sztuce (np. video art);
- tematyka dotycząca technologii i/lub biznesu;
- współczesna twórczość m.in. plastyczna czy teatralna, która nie wpisuje się w historyczny nurt, taki jak np. teatr *kabuki* lub *nō*; może charakteryzować się wpływami zachodnimi, ale przede wszystkim określana jest nie przez historyczne konwencje, ale przez współczesne nurty, to również twórczość najpełniej wyrażająca indywidualność artystów;
- muzyka, która nie reprezentuje kategorii muzyki klasycznej ani tradycyjnej;
- wydarzenia opisujące współczesne zjawiska, w tym np. współczesne stosunki międzynarodowe Japonii;
- wydarzenia sportowe, o ile nie są to gry tradycyjne (jak np. gra *go* o długiej tradycji).

Tabela 1. Liczba wydarzeń kulturalnych z roku 2019 według kategorii „Tradycja” lub „Nowoczesność”

Miesiąc	Tradycja	Nowoczesność
Styczeń	4	–
Luty	4	3
Marzec	3	7
Kwiecień	4	4
Maj	6	5
Czerwiec	8	9
Lipiec	3	5
Sierpień	2	3
Wrzesień	4	3
Październik	8	4
Listopad	7	3
Grudzień	1	2
Razem	54	48

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z (Ambasada Japonii w Polsce 2018).

Dane uwzględnione w zestawieniu pozwalają stwierdzić, że wydarzenia związane z kulturą tradycyjną przewyższają swoją liczbą te reprezentujące współczesność. Jest to jednak niewielka przewaga; 54 „tradycyjne” projekty wobec 48 „nowoczesnych”. W przypadku pierwszej grupy obecność historycznego dziedzictwa była już sygnalizowana często w samych nazwach wydarzeń. Przykładem jest „Kodomo no Hi – Japoński Dzień Dziecka” – tradycyjna nazwa święta, w Japonii obchodzonego jako Dzień Chłopców, również przekształconego współcześnie w dzień wszystkich dzieci.

Obiekty i hasła określające japońską kulturę

Japońska kultura określana jest często poprzez obecne w niej rozpoznawalne obiekty czy zwyczaje. Jednym z przedmiotów o ważnym znaczeniu kulturowym jest tradycyjny strój, jakim jest kimono. Współcześnie tradycja wytwarzania kimon nie zniknęła, lecz oczywiście jest to znacznie mniej powszechny codzienny ubiór w wyniku wpływów zachodniej mody, a także ewolucji współczesnych strojów zaprojektowanych przez Japończyków. Kimono stało się ubiorem zakładanym podczas szczególnych uroczystości (religijnych, związanych z edukacją, ważnych momentów w życiu, jak np. ślub). Jego rola w przeszłości wiązała się nie tylko z wartościami estetycznymi – strój ten funkcjonował jako oznaka pozycji społecznej czy chociażby przynależności do konkretnych rodów (Zaborowska 2003: 84–86)². Obecnie, oprócz transformacji dotyczących jego obecności w życiu Japończyków, ważna jest także kwestia zmieniających się przypisywanych mu znaczeń. Kimono funkcjonuje jako element kojarzący się dla niektórych z domem rodzinnym, przybliżający do tradycji – jest też jednak ubiorem podlegającym nowym tendencjom mody, obiektem eksperymentów. Podczas wydarzeń jubileuszowych miała miejsce wystawa w całości poświęcona temu elementowi kultury – „Dziecięcy świat kimon”, ekspozycja trwająca od 5 maja do 1 września 2019 roku w Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha. Jak wynika z opisu wystawy na stronie instytucji (Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha 2019a)³, eksponaty pochodzą z kolekcji Kazuko Nakano. Informacji o wydarzeniu towarzyszy wiadomość od kolekcjonerki zatytułowana *Przemyslenia Kazuko Nakano na temat wystawy* (Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha 2019a). Pojawia się w niej wspomnienie dotyczące różnych rodzajów kimon na poszczególne pory roku; jest to nawiązanie do rzeczywistego zwyczaju dobierania typów stroju nie tylko do pogody, ale i zgodnie z atmosferą danego sezonu (Zaborowska 2003: 68, 72–74). Chociaż wystawa prezentowała jedynie ubiory przeznaczone dla wybranej grupy wiekowej (dzieci), jest to również część całości przykładów tego stroju w życiu

² Zjawisko to było manifestowane nie tylko poprzez krój kimona, ale również widoczne na nim symbole. Jednym z nich był herb rodzinny *kamon*; różne typy herbów określano zbiorczą nazwą *monshō*. Powstały szczególne zasady określające rozmieszczenie herbów w różnych ilościach na materiale kimona, a także reguły przyjmowania znaku rodu, do którego się wchodzi (jak w przypadku kobiet po zawarciu małżeństwa).

³ Warto zaznaczyć, że na stronie muzeum widnieje inna data zakończenia wystawy – 25 sierpnia.

codziennym. Pomimo że tylko jedno wydarzenie poświęcono tematyce kimon, były one pośrednio widoczne w wielu innych imprezach w czasie jubileuszu. Należały do nich m.in. spektakle *kabuki* i *nō* – aktorzy nosili klasyczne kostiumy, wśród których znaleźć można także wiele form kimon. Element ten został więc zawarty w większej ilości punktów kalendarium, niż początkowo mogłoby się wydawać. Należy w tym miejscu również zwrócić uwagę na rozpoznawalność kimona, ukazywanego nie tylko w wielu produkcjach filmowych (również anime), ale także na grafikach nawiązujących do tematyki japońskiej.

Kolejnym ważnym krokiem w kreowaniu wizerunku są pozostałe przykłady wykorzystywania określeń pochodzących z japońskiej kultury w tytułach innych wydarzeń. W dniach 1–4 maja 2019 odbyła się kolejna edycja warsztatów filmowo-dziennikarskich „Szklany Ekran Pilkingtona” pod hasłem „Bushido! Japońska przygoda”. Określenie obecne w nazwie wydarzenia tłumaczyć można jako „droga wojownika” – uznawane jest powszechnie za nazwę kodeksu etyki samurajów. Ważnym aspektem tego terminu jest jednak związana z nim wykreowana wizja historii, często uproszczona i pomijająca rzeczywisty kontekst użycia tego określenia i cele jego użycia. Do spopularyzowania terminu przyczynił się Inazō Nitobe, twórca książki zatytułowanej *Bushido: Dusza Japonii* (Stefański 2013: 387)⁴. Według informacji organizatora na profilu na Facebooku z 9 kwietnia hasło *bushido* oznacza w kontekście warsztatów poszukiwanie istotnych wartości w życiu (Szklany Ekran Pilkingtona 2019). W tym samym wpisie wymieniono pojęcia poruszane w kontekście *bushido*, dodając do nich kilka innych pojęć, nieobecnych wśród tzw. cnót *bushido*⁵. Jest to przykład sztucznego pojęcia, które za sprawą masowej wyobraźni wciąż zyskuje nowe znaczenia. Nawiązując jedynie do historycznych tradycji, okazało się być koncepcją podatną na nowe interpretacje. Czerpią one z motywacyjnego potencjału tej koncepcji i chęci kreowania zbiorów zasad lub pojęć, które mogą być punktem odniesienia w postępowaniu jednostki, grupy czy społeczności.

Sztuki plastyczne okazały się dziedziną, w której zaprezentowano zarówno historyczne dzieła o dużym znaczeniu dla kultury państwa (takie jak drzeworyty), jak i współczesne dzieła japońskich artystów, mniej rozpoznawalne w Polsce. Było to okazją do przedstawienia tych twórców szerszej publiczności. Szczególnym aspektem tych wydarzeń mogło być przełamanie konwencji, w której najczęściej sztukę japońską omawia się na przykładzie tej tradycyjnej bądź sztuki wywodzącej się z popkultury (komiks, wybrane obiekty wzornictwa itp.). Współczesne dzieła były eksponowane m.in. podczas wystawy malarstwa Koji Kamoji (Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej

⁴ Zwraca na to uwagę Krzysztof Stefański, argumentując, że określenie *bushido* co prawda istniało wcześniej, lecz nie miało tak silnego wydźwięku, jaki zyskało w wyniku pracy Inazō Nitobe. Dopiero ta książka sprawiła, że zarówno w Japonii, jak i w pozostałych państwach, gdzie była dostępna, zaczęto powszechnie wyobrażać sobie istnienie jednego kodeksu etyki samurajskiej, wspólnego dla wielu wojowników.

⁵ Nie ma zgodności co do ich liczby, w źródłach pojawiają się rozbieżności. Według Inazō Nitobe jest ich osiem.

Manggha 2019b). Organizowana w tym samym miesiącu (kwiecień) wystawa *GEI-TEN* w Muzeum Plakatu w Wilanowie składała się zarówno z plakatów o wyraźnie współczesnej tematyce, jak i tych nawiązujących przedstawionymi obiektami i wzorami do historycznej sztuki (Muzeum Plakatu 2019). W kontekście sztuki plakatu, tak jak w przypadku wielu innych dzieł sztuki, odbiór obiektu przez widzów wystawy może stać się przykładem interakcji z dziełem poprzez nadawanie mu osobistych znaczeń. Według Joanny Bojdy taki proces obejmuje koncepcja „pustego naczynia”, którą opisał Kenya Hara (Bojda 2011: 159). Pomimo wielości typów współczesnych plakatów i indywidualizmu ich twórców koncepcja ta podatna jest na przeobrażenia – nie jest zależna całkowicie od formy plakatu, ale od wyboru znaczeń nadanych mu przez odbiorcę (Bojda 2011: 169–170).

Wśród wydarzeń prezentujących nowoczesne aspekty kultury znalazły się pokazy filmów. Jeden z wykładów, poprowadzony przez Yuichi Ito, dotyczył animacji oraz nowych twórców w tej dziedzinie kinematografii. Podczas marcowego wydarzenia zaprezentowano osiem krótkometrażowych animacji. Żadna z nich nie jest związana z najbardziej rozpoznawalnymi twórcami, do których należą m.in. Hayao Miyazaki czy Satoshi Kon. Kadry zamieszczone na stronie organizatora, Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie (Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie 2019), ukazują sceny wykonane za pomocą różnych technik, w tym animacji poklatkowej. Odejście od typowej estetyki anime jest więc zarówno przełamaniem stereotypów o japońskich produkcjach, jak i zwróceniem uwagi na młodych twórców wykorzystujących różne media. Informacja o projekcie została opatrzona adnotacją o wielu innych, niewymienionych w opisie animacjach studentów Tokyo University of the Arts czy prace zakwalifikowane do programu Stop Motion Animism (Tokyo Art Beat 2018). Filmy aktorskie wyprodukowane w Japonii zostały zaprezentowane podczas przeglądu filmowego „Nieznane oblicza Japonii”. W dniach 6–9 lutego 2019 warszawskie Kino Elektronik było miejscem piątej edycji tej imprezy (Kino Elektronik, Mazowieckie Centrum Kultury Medialnej 2019). Corocznymi organizatorami przeglądu są wspomniane kino jako miejsce pokazów oraz Japan Foundation⁶ wraz z Ambasadą Japonii w Polsce.

Teatr pojawił się w oficjalnych obchodach w kilku formach. Ważnym punktem była obecność teatru *nō*, w konwencji którego wystawiono 28 czerwca spektakl z okazji stulecia stosunków polsko-japońskich. Miejscem wydarzenia był Teatr Narodowy w Warszawie (Ambasada Japonii w Polsce 2019). Wydarzenie składało się z kilku sztuk, wśród których znalazło się też widowisko *kyōgen*, zwyczajowo towarzyszące tym spektaklom. *Nō* charakteryzuje się podziałem aktorów według rang reprezentujących typy postaci i archetypowe wątki fabuły, a także zdolności, które przysługują danej roli (Karpoluk 2014: 34–35). Konwencja dzieli sztuki na sceny, w których kolejnym

⁶ Japan Foundation jest organizacją działającą w wielu państwach, podmiotem japońskiego rządu stworzonym poprzez specjalną ustawę w 1972 roku. Celem fundacji jest propagowanie wiedzy o kulturze Japonii oraz zacieśnianie więzi z innymi państwami. Nadzór nad organizacją prowadzi japońskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych (The Japan Foundation 2016).

częściom opowieści odpowiada odmienna muzyka, pieśni czy styl dialogów. *Kyōgen* to typ spektakli o znacznie zredukowanej roli muzyki, mający źródło w improwizacji i występach komicznych (Zalewska 2016: 220–223). Obecność tych sztuk w programie obchodów jest nie tylko reprezentacją jednej z form kultury wysokiej (klasyczny teatr), ale także tradycji Japonii (*nō*, *kyōgen*) i dużej grupy motywów obecnych w warstwie wizualnej i tekstowej sztuk. Są nimi kostiumy osadzone w kontekście historycznym (jako sposób kreowania odgrywanej postaci również w kontekście symbolicznym), nawiązania do legend lub mitologii, więzi społecznych w okresach powstania sztuk i kontekstu kulturowego dotyczącego zachowań, estetyki.

Podobne konteksty, choć w bardziej ograniczonej formie niż w przypadku teatru, związane były z koncertem muzyki *gagaku* w dniach 7–9 lipca 2019 w Warszawie oraz w Krakowie⁷. Koncert jest odmiennym typem widowiska niż teatr, w którym efekty wizualne mają zredukowaną rolę, gdyż dominuje w nim gra na instrumentach, czasem również śpiew. Instrumentalna muzyka *gagaku* określana jest jako typ muzyki związany z kulturą dworską Japonii. Jej rozwój zależny był także od idei przekazywanych w nurtach filozoficznych, takich jak rozpowszechnione w Azji Wschodniej chińskie koncepcje symboliki żywiołów, rodzajów energii przypisywanych zjawiskom natury i odpowiadających im dźwiękom czy innym formom wyrazu (Wesołowska 2012: 112–116). Stworzyło to warunki sprzyjające tworzeniu kompozycji, które, odmiennie od europejskich koncepcji dotyczących muzyki, nie tylko cechowały się właściwym dla muzyki azjatyckiej zjawiskom, ale również zawierały w sobie nawiązania do wielu tematów sztuki znanym arystokracji i otoczeniu cesarza. Wysoki status tego stylu, związany z hermetycznością zespołów i rozwojem *gagaku*, wraz z rozkwitem badań nad kulturą w XX wieku pozwolił na poznanie tej sztuki przez większą część społeczeństwa.

Wpisanie współpracy zagranicznej samorządów w dyplomację kulturalną

Omówienie kontaktów polsko-japońskich czy – szerzej – Japonii z innymi państwami dzieliło się na przykłady dotyczące badania historii, stanu współczesnego czy też czynnego realizowania tych stosunków. Wartym uwagi przykładem współpracy nawiązanej wcześniej, a wpisanej w obchody stulecia, jest współpraca Okinoshimy z Krotoszynem⁸. Wizyta przedstawicieli z Japonii stała się kolejnym punktem

⁷ Miejscem wydarzenia w Warszawie było Muzeum Azji i Pacyfiku, a w Krakowie – Muzeum Manggha.

⁸ W 2016 roku Okinoshima stała się miastem partnerskim Krotoszyna – siedziby Polskiego Związku Sumo, instytucji promującej dyscyplinę uznawaną za tradycyjny japoński sport narodowy. W dniu 9 lipca 2016 podpisano umowę tworzącą partnerstwo miast (reprezentantami obu stron byli burmistrz Krotoszyna Franciszek Marszałek oraz burmistrz Okinoshimy Kōsei Ikeda). Dzięki tej inicjatywie tworzone są różnorodne akcje, takie jak chociażby kontakty uczniów z obu miast czy wzajemne wizyty samorządowców.

partnerskiej relacji obu miast. W składzie zagranicznej delegacji odwiedzającej Polskę byli obecni (Krotoszyn.pl 2019a):

- Kōsei Ikeda (burmistrz Okinoshimy),
- Hidenobu Murao (przewodniczący Komisji Edukacyjnej Okinoshimy),
- Noboru Torii (Urząd Miasta Okinoshima – dyrektor Wydziału Handlu, Przemysłu i Turystyki),
- Takahiro Wada (zastępca Noboru Torii),
- Mio Tanaka (zatrudniona w wymienionym powyżej wydziale urzędu miejskiego Okinoshimy).

Przedstawiciele japońskiego samorządu reprezentowali więc władze miasta lub szczególne jednostki związane z działalnością kluczową we współpracy miast. Należą do nich m.in. edukacja czy turystyka. Pomimo że kontakty między Krotoszynem a Okinoshimą zawierają czasem odwołania do tradycji, m.in. sportu sumo, tradycje kulturowe są tłem dla rozwoju tej współpracy. Głównym celem jest zacieśnienie relacji i wykorzystanie możliwości, takich jak kontakt uczniów z obu miast, kontakty pomiędzy samorządami i tworzenie projektów o różnorodnej tematyce. Z uwagi na obecność takich odmiennych – chociaż niekiedy przenikających się – dziedzin, jak edukacja, sport lub kultura w partnerstwie tych miast, wizyta z 2019 roku została zakwalifikowana w całości jako przykład nowoczesnego wizerunku Japonii. Obecność informacji na stronie Ambasady Japonii w Polsce dotyczącej spotkania z delegacją w Krotoszynie świadczy o wykorzystaniu potencjału samorządowej współpracy w kontekście kreowania stosunków japońsko-polskich. Być może jedną z przyczyn umieszczenia odniesienia do tej wizyty w kalendarium była nie tylko ciągłość współpracy, ale również rola ambasadora Japonii w nawiązaniu jej. Według prezentacji dostępnej na archiwalnej stronie Krotoszyna, opisującej początki i dalszy rozwój kontaktów, ambasador Makoto Yamanaki był jednym z inicjatorów, a sama idea powstała w czasie trwania obchodów 10-lecia Polskiego Związku Sumo (2014) (Krotoszyn.pl 2019b). Dyplomata wyznaczył również miasto Okinoshima jako odpowiednie dla relacji z Krotoszynem – miasta połączono z uwagi na związek z miejscami dedykowanymi sumo. Skład delegacji z wizyty w 2019 roku pozwala na ocenę trwającej współpracy jako zorientowanej na kontakty samorządowe i wymianę doświadczeń dotyczących edukacji.

Dni Japonii oraz konferencja tematyczna

Jednym z wydarzeń, którego idea ma szczególny wymiar wobec stulecia relacji dyplomatycznych, były 13. Dni Japonii na Uniwersytecie Warszawskim (23–25 października). Edycja ta odbyła się pod hasłem *Unique or Universal? Japan and its Contribution to World Civilization. An International Conference to Commemorate 100 Years of Japanese Studies at the University of Warsaw* („Unikatowa czy uniwersalna? Japonia i jej wkład w światową cywilizację. Międzynarodowa konferencja dla upamiętnienia 100 lat studiów japońskich na Uniwersytecie Warszawskim”). Pytanie zawarte w tytule konferencji sygnalizuje dyskusję o wpływie Japonii na kulturę w zglobalizowanym

świecie oraz na inne dziedziny potencjalnego wpływu zawierające się w koncepcji cywilizacji. W 2019 roku nowa edycja imprezy związana została także z upamiętnieniem początków japonistyki na tej uczelni – nowy wymiar został z kolei dodany poprzez obecność wydarzenia w kalendarium obchodów udostępnionym przez Ambasadę Japonii w Polsce. Refleksja nad międzynarodową rolą Japonii wpisywała się nie tylko w problematykę kultury, ale również miękkiej siły omawianej w jej kontekście. Istotne jest, że podczas jubileuszu miało miejsce wydarzenie odwołujące się do komentowania globalnej pozycji Japonii wywiedzionej z jej wpływu na inne państwa, nie jest jednak wyeksponowane żadne odniesienie do wpływów pozostałych państw na Japonię. Tematyka relacji między Japończykami a obywatelami reszty świata została jednak zawarta w prezentacji Moniki Brygoły – tytuł jej wystąpienia jest zarazem pierwszą częścią tytułu całej konferencji (Brygoła 2019). Wśród głównych mówców wymieniono z kolei Inaga Shigemi, którego praca zatytułowana była *How to measure „unique” or „universal”? A comparative approach to the Japanese studies*⁹ (Unique or Universal? Japan and its Contribution to World Civilization 2019). Temat ten zyskuje szczególne znaczenie w kontekście odbioru kultury państwa, które poznaje się w wyniku różnorodnych przekazów. Nawiązuje również do potrzeby weryfikacji ocen dotyczących wyjątkowości pewnych zjawisk czy wytworów kultury. Jest to podejście, które można więc połączyć z pogłębieniem przekazu o Japonii poprzez identyfikację wzorców przyjętych z innych państw.

Prezentacja aspektów japońskiej kultury poprzez kontakt widzów z dziełem lub wykonaniem utworu muzycznego, tańca, sztuką teatralną nie była jedynym nurtem obecnym w programie kulturalnym ambasady w 2019 roku. Wydarzenia angażujące do refleksji nad obecnymi w innych wydarzeniach przykładami dziedzictwa, lub opisywanymi podczas wykładów, stanowiły przykład spojrzenia na tradycję poprzez badania związane ze współczesnym stanem wiedzy i technikami. Różnicowanie punktów programu wiązało się z dominacją tematyki historii lub współczesności w temacie wydarzenia, ale również w sposobie jego organizacji.

Relacje między japońską kulturą tradycyjną i współczesną podczas obchodów

Miejsce promocji kultury w dyplomacji realizuje jej aspekt opisywany poprzez pojęcie *soft power*, pomimo że sam koncept nie ogranicza się do dyplomacji lub działalności państwa (Nye 2007: 40–48, 126–135). Miękką siłą określa zdolność państwa do budowania swej „atrakcyjności”; przyciągania współpracy i naśladowców za pomocą środków niezwiązanych z użyciem siły czy twardych instrumentów ekonomicznych (Nye 2007: 34–38). Rząd, dokonując konkretnych działań, może częściowo wpływać na kształtowanie swego wizerunku, w celu stworzenia na tyle zachęcającego do

⁹ Jak zmierzyć „unikatowość” czy „uniwersalność”? Podejście porównawcze do studiów japonistycznych (tłum. własne).

współpracy bądź podporządkowania się, by realizować swoje cele w polityce zagranicznej (Nye 2007: 34). Tym samym prowadzenie dyplomacji kulturalnej jest jednym z działań państwa i używa kultury do celów politycznych, takich jak np. budowanie pozytywnych relacji z odbiorcami w innym społeczeństwie, przekazywanie wyselekcjonowanych informacji o własnym państwie czy budowanie sieci kontaktów na polu kultury, a także biznesu i w innych dziedzinach.

Część wydarzeń zawierała w sobie elementy zarówno tradycyjnej i nowoczesnej kultury Japonii. Zawsze istniała jednak dominacja jednego z nich, np. podczas wizyty delegacji samorządowej z Japonii w Polsce poruszano temat tradycyjnego sumo, jednak cel całej wizyty i inne związane z nią spotkania pozwalają na zakwalifikowanie tego wydarzenia do kategorii reprezentującej nowoczesną Japonię. Każda z tendencji, zarówno ta dotycząca propagowania znajomości historii, jak i ta związana z informowaniem o współczesnych wydarzeniach, ma swoje miejsce w polityce zagranicznej Japonii. Stosunki z państwami Europy, do których należy Polska, w XX wieku miały być dla Japonii powodem do głębszego zaangażowania w sprawy międzynarodowe (Ziętek 2018: 234). Powstanie Unii Europejskiej, dalszy rozwój regionu oraz azjatyckiego partnera były kolejnym czynnikiem wpływającym na wagę tej relacji. Zjawiska obecne w polityce kulturalnej, w tym w opisywanym w tej pracy roku jubileuszu stosunków polsko-japońskich, są więc związane z warunkami panującymi w środowisku wytworzonym przez te procesy.

Przewagę wydarzeń symbolizujących tradycję można tłumaczyć dominacją kultury wysokiej w dyplomacji kulturalnej wielu państw. Pomimo że Japonia zaczęła wykorzystywać potencjał popkultury w swojej dyplomacji, proces ten jest zapewne zróżnicowany względem kontaktów z różnymi państwami. W przypadku opisywanego w pracy programu kulturalnego obchodów pojawiły się również odwołania do nowoczesnej kultury, lecz było ich mniej. Filmy animowane pojawiły się tylko podczas jednego wydarzenia, oficjalnie nie zaakcentowano w ogóle fenomenu komiksu manga. Jednym z możliwych powodów tego stanu rzeczy może być zarówno chęć zwrócenia uwagi na inne aspekty japońskiej kultury, wolne od kontrowersyjnych opinii, czy fakt, że manga i anime zostały już spopularyzowane wystarczająco poprzez sprzedaż komiksów i filmów, witryny internetowe poświęcone tej tematyce czy czasopisma związane ze środowiskiem fanów. Ta tematyka nie mogła z pewnością zdominować jubileuszu, gdyż stulecie relacji powinno pokazać większą część dziedzictwa danego państwa niż wybrane produkty popkultury.

Nawiązaniem do japońskiej gospodarki, a także polsko-japońskich kontaktów w biznesie były wydarzenia dotyczące obecności wybranych japońskich firm w Polsce. Czasem były one powiązane z omawianiem nowych odkryć technologicznych lub rozwiązań dla biznesu. Przykładem z kwietnia 2019 jest „Międzynarodowa konferencja naukowa: nadzór korporacyjny, efektywność i społeczna odpowiedzialność biznesu” (12–13 kwietnia). Miejscem konferencji był Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny Uniwersytetu Łódzkiego; jako organizatora wymieniono Stowarzyszenie Klub Yakumo-Goto.

Z opisu stowarzyszenia na oficjalnym profilu na Facebooku wynika, że jego celem jest popularyzacja wiedzy o kulturze Japonii, głównie tradycyjnej (Klub Yakumo-Goto, Facebook 2019). Konferencja podzielona na trzy bloki tematyczne była również okazją do współpracy z reprezentantami japońskich i europejskich uczelni (Młodzi w Łodzi 2019). Chociaż punkty kalendarium związane z tematyką ekonomiczną nie są ściśle kategorią kulturalną, zostały włączone do programu kulturalnego, jakim jest cała lista na stronie ambasady. Według przedstawicieli stowarzyszenia pomysł na konferencję powstał pod wpływem prognozy intensyfikacji wymiany handlowej między Unią Europejską a Japonią (Klub Yakumo-Goto 2019). Oprócz tematów związanych z zarządzaniem czy finansami pojawiły się odniesienia do różnic kulturowych (Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny 2019). Zawarte zostały w prezentacji o etykiecie biznesowej porównującej firmy japońskie i europejskie.

Badany program wydarzeń był zbiorem projektów, w którym nieco bardziej dominowała tradycja. Jej przedstawienie zawierało jednak zarówno szeroko rozpoznawalne sztuki i tradycje (jak m.in. ceremonia herbaty), jak i te rzadziej obecne w popkulturze (muzyka *gagaku*, koncerty bębniarzy). Nowoczesną kulturę reprezentowali głównie współcześni artyści działający w takich dziedzinach, jak malarstwo, sztuka plakatu czy kaligrafia.

Wybrane wydarzenia posiadały szczególny aspekt społeczny. Jest on określony przez autorkę jako odwołanie do współczesnego stanu społeczeństwa, jego problemów i wyzwań. Może on dotyczyć zarówno biznesu, zdrowia, jak i rozwoju osobistego. Jedno z wydarzeń związanych ze sztuką było warsztatami arteterapii poprowadzonymi dla pacjentów szpitala psychiatrycznego. Było ściśle związane z działalnością prowadzącej je artystki, skupiającej się na grupach wykluczonych społecznie. Współczesna problematyka obecna była także podczas wybranych wydarzeń zorientowanych na ekonomię lub historię, a czasem także stosunki polityczne. Obecność warsztatów wśród wydarzeń, które uzyskały patronat Ambasady Japonii w Polsce (i tym samym stały się częścią głównego programu obchodów rocznicy), pozwoliła na poszerzenie oferty wydarzeń o te, które mocniej angażują ich uczestników.

Zawarcie problematyki kultury tradycyjnej i współczesnej było zapewne warunkowane zarówno charakterystyką planu wydarzeń na 2019 rok (stulecie relacji dwustronnych), jak i stanem obecnych relacji kulturalnych między Polską a Japonią. Nowoczesna kultura Japonii jest w Polsce znana m.in. dzięki dostępności kojarzonych z nią filmów, komiksów lub gier. Wydawane są publikacje naukowe poświęcone tej tematyce, a także teksty tworzone przez dziennikarzy czy osoby zainteresowane tą tematyką. W tym ostatnim przypadku przykładem takiej działalności są czasopisma, głównie skupione na popkulturze, często jednak zawierające także artykuły poświęcone historii czy nauce języka japońskiego¹⁰. Dominacja tradycyjnego dziedzictwa

¹⁰ Takimi tytułami są m.in. „Kawaii” (od 1997 do 2005; po przerwie ponownie wydawany od 2018 roku), „Otaku” (2006–2018), „Kyaa!” (od 2009).

to zarówno wyraz potrzeby zaprezentowania wielowiekowej historii państwa, jak i kontynuacja wcześniejszych zjawisk w kontaktach kulturalnych Polski i Japonii. Wydarzenia odwołujące się do historii czy kultury wyższej dominują w programach dyplomacji kulturalnej. Choć ukazują m.in. dzieła powstałe w odmiennych kontekstach kulturowych, to podobnie jak kultura współczesna mogą być płaszczyzną do kontaktu i współpracy. Przykładem afirmacji kontaktów międzykulturowych stał się japoński przekład powieści *Lalka* Bolesława Prusa, którego twórcą jest Tokimasa Sekiguchi. Jego tłumaczenie otrzymało w 2018 roku Nagrodę Literacką Yomiuri (Instytut Polski w Tokio 2018). Instytut Polski w Tokio miał wkład w publikację – książka ukazała się w związku z projektem „Biblioteka kultury polskiej w języku japońskim”. Ta instytucja informowała również na oficjalnej stronie o wydaniu *Lalki* w Japonii w listopadzie 2017 roku (Instytut Polski w Tokio 2017). Polscy czytelnicy mają okazję poznawać przekłady japońskiej literatury klasycznej i współczesnej, natomiast w Japonii wielu polskich autorów, również tych z XX i XIX wieku, jest odbieranych jako nowe odkrycia z uwagi na mniejszą dostępność tłumaczeń. Jest to tylko jedno z wydarzeń obrazujących złożoność działań w dyplomacji publicznej, a szczególnie tej kulturalnej.

Dyplomacja kulturalna w aspekcie promocji turystyki

Dziedzictwo kulturowe stało się kategorią omawianą również w kontekście turystyki. Jest jednym z walorów wpływających na atrakcyjność danego państwa dla turystów – tym samym może być istotne w promocji całego państwa i kształtowania jego miękkiej siły. Według analizy SWOT przeprowadzonej przez Macieja Kłysika wzrost wiedzy Polaków o Japonii i zainteresowanie nią to najważniejszy pozytywny czynnik określający turystykę kulturową do tego azjatyckiego państwa (Kłysik 2014: 95–96). Najpoważniejszą przeszkodą pozostają jednak wysokie koszty podróży (Kłysik 2014: 100). Polscy turyści podróżujący w tym kierunku w większości posiadają już najważniejsze wiadomości o Japonii, wśród niektórych osób biorących udział w badaniu wiedza ta była także poszerzona w wyniku szczególnego zainteresowania, zapewne związanego z dostępnymi źródłami o kulturze japońskiej i obcowania z jej przykładami (Kłysik 2014: 93). Tendencja do planowania kolejnych wyjazdów do Japonii świadczy o zjawisku, które jest warte wykorzystania w dyplomacji (Kłysik 2014: 93, 96–102). Zarówno wydarzenia takie, jak te objęte patronatem Ambasady Japonii w Polsce podczas obchodów w 2019 roku, jak i pozostałe przykłady promowania japońskiego dziedzictwa w Polsce, należą do zjawisk, które mogą przyciągać potencjalnych turystów do Japonii. Wiedza osób zainteresowanych i krytyczne podejście do przekazów o Japonii świadczy też o świadomości dotyczącej stereotypów kulturowych, nadal obecnych w mediach, lecz przyjmujących różnorodne formy. Poznanie bardziej profesjonalnych materiałów opisujących Japonię pozwala na odrzucenie błędnych przekonań i krytyczną ocenę jej przedstawień

m.in. w mediach¹¹. Wybrane zjawiska, takie jak sztuki walki, sztuka składania papieru origami, stały się w Polsce bardzo popularne. Wciąż kojarzone są z ich krajem pochodzenia, chociaż podlegają ewolucji. Z powodu rozpowszechnienia powstają także trudności dotyczące nauczania o historii tych dziedzin. Pokazanie za pośrednictwem obchodów rocznicowych mniej znanych Polakom typów japońskiego teatru, tańca, rzemiosła i przekazanie wielu innych informacji na temat historii kultury mogło być wykorzystaniem tej luki.

Organizowanie opisanych wyżej wydarzeń przez różnorodne podmioty, pod patronatem ambasady, było z pewnością szansą na kolejne przykłady pogłębionej refleksji nad kontaktami polsko-japońskim, a także kultury japońskiej samej w sobie. Wybrane punkty kalendarium silnie nawiązują do tematu obchodów, czyli całokształtu stosunków między dwoma państwami, od czasu ich nawiązania aż do setnej rocznicy. Oprócz przybliżenia historii czy uwarunkowań japońskiej polityki zagranicznej program kulturalny ambasady oferował przede wszystkim kontakt z kulturą tradycyjną w różnorodnych odsłonach. Rok 2019 był czasem kolejnej odsłony programu kulturalnego ambasady, który musiał zostać zintensyfikowany z uwagi na rocznicę. Aspekt nowoczesności przedstawiony w nim został zdominowany poprzez sztukę, media i biznes. Tradycja stała się kategorią służącą do pokazania sztuki, zwyczajów i zjawisk kulturowych.

Zakończenie

Z uwagi na mnogość przekazów dotyczących kultury Japonii i rozwój inspiracji nią w popkulturze twórcy programu kulturalnego Ambasady Japonii w Polsce na rok 2019 musieli dokonać wyboru projektów, które będą oryginalne. Chociaż w dużym stopniu pominięto zjawiska, które są najczęściej kojarzone z miękką siłą Japonii, nadal były one obecne w programie, poprzez wydarzenia odwołujące się do biznesu, sztuki czy kultury kulinarnej. Relacje między odmiennymi typami wydarzeń w kalendarium są być może również relacjami pomiędzy programem a obecnymi poza nim przedstawieniami Japonii, z którymi Polacy mogą mieć styczność. Zaistniała więc potrzeba ukazania zarówno sztuk rozwijających się przez wieki, jak i współczesnych dążeń japońskich artystów czy osób prowadzących inną działalność. Jako instrument dyplomacji kulturalnej był to przekaz złożony z wielu pomniejszych przekazów i wydarzeń składających się na całość obchodów. Włączono w niego zarówno popularne

¹¹ Skłonność do stereotypizacji tego państwa i jego mieszkańców jest zapewne najściślej związana w przypadku Europy i Polski z odległością geograficzną i odmiennością kulturową, związaną np. z językiem zapisywanym w innym systemie symboli. Część narracji o Japonii kształtowana jest przez przypisanie temu państwu określenia „egzotyczny” czy opisywania Japończyków jako niepodobnych do żadnej innej narodowości. Kolejnym zabiegiem jest hiperbolizacja różnic obecnych w japońskim społeczeństwie, by tworzyć narrację o rzekomych skrajnościach będących jedną z głównych cech tego państwa. W części polskich mediów obecne były także sytuacje związane z „odgrywaniem” roli Japończyków przez prezenterów programów telewizyjnych o charakterze informacyjno-rozrywkowym (Mrowiec 2019: 134–138).

elementy japońskiej tradycji, jak i te mniej znane. Japonia została zaprezentowana przez działania jej ambasady w Polsce jako państwo promujące się poprzez tradycyjną i nowoczesną kulturę, nawiązujące kontakty ekonomiczne z innymi państwami i zainteresowane pogłębianiem relacji z obszarem Unii Europejskiej. Kontakty kulturalne określone były poprzez rozwijane nadal relacje Japonii z państwami Europy, a także obecne w Polsce ośrodki promujące wiedzę o Japonii. Do przedstawienia stanu relacji dwustronnych wykorzystano m.in. lokalne inicjatywy współpracy samorządowej, sportowej czy artystycznej. Rocznica stu lat kontaktów z Polską i wybór inicjatyw dla jej uczczenia były okazją do szczególnie intensywnej prezentacji zasobów japońskiej dyplomacji. Ukazano w niej nowoczesność i tradycję, z przewagą historii, która stworzyła podstawy do rozwoju współczesnej kultury. Nowoczesność, której zjawiska są najmocniej obecne w codziennym życiu, mogła być sferą trudniejszą do zdefiniowania niż głębiej poznane tradycyjne wzorce. Wydarzenia będące programem obchodów łączą pokazy różnych dzieł i umiejętności z prezentacją badawczego spojrzenia na czynniki, które kształtowały kulturę Japonii bądź jej pozycję międzynarodową, nadal zachowując znaczenie w XXI wieku.

Bibliografia

- Bojda J., 2011, *Współczesny plakat japoński jako „puste naczynie”*, w: A. Wosińska (red.), *Inspirująca i inspirowana. Popkultura japońska*, Toruń.
- Iwabuchi K., 2002, „Soft” nationalism and narcissism: Japanese popular culture goes global, w: „Asian Studies Review”, Vol. 26, No. 4.
- Karpoluk J., 2014, *Kim jest aktor waki*, w: U. Mach-Bryson, A. Zalewska (red.), *Materialne i niematerialne dziedzictwo kultury Japonii*, Warszawa.
- Kłysik M., 2014, *Turystyka kulturowa Polaków do Japonii*, w: A. Wosińska (red.), *Odkrywając Japonię*, Bydgoszcz.
- Mrowiec M., 2019, *Trywializacja kultury japońskiej w mediach masowych*, w: A. Solska, I. Kida (red.), *Oriental encounters: language, society, culture. Spotkania orientalistyczne: język, społeczeństwo, kultura*, Katowice.
- Nye J.S. jr., 2007, *Soft Power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, Warszawa.
- Stefański K., 2013, *Duch bushidō armii cesarskiej, czyli tragedia pomyłek*, w: A. Kozyra (red.), *W kręgu wartości kultury Japonii. W 140. rocznicę urodzin Nishidy Kitarō (1870–1945)*, Warszawa.
- Wesołowska M., 2012, *Gagaku: dzieje i symbolika japońskiej muzyki dworskiej*, Warszawa.
- Zaborowska B., 2003, *Kimono. Jego dzieje i miejsce w japońskiej kulturze*, Warszawa.
- Zalewska A., 2016, *Kyōgen, japońska komedia szalonych słów i komedia dell’arte*, „Porównania”, nr 18.
- Ziętek A.W., 2018, *Stosunki Japonii z Unią Europejską*, w: A.W. Ziętek, K. Żakowski, O. Pietrzyk, *Polityka zagraniczna Japonii*, Lublin.

Źródła internetowe:

- Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie, 2019, *Wykład prof. Yuichi Ito połączony z pokazem filmów animowanych*, 25.02.2019, <https://asp.waw.pl/2019/02/25/wyklad-prof-yuichi-ito-polaczony-z-pokazem-filmow-animowanych/> [dostęp: 10.04.2021].

- Ambasada Japonii w Polsce, 2018, *100. rocznica nawiązania stosunków dyplomatycznych między Japonią i Polską. Kalendarium wydarzeń*, <https://www.pl.emb-japan.go.jp/100/events.html> [dostęp: 3.12.2020].
- Ambasada Japonii w Polsce, 2019, *Spektakl teatru no z okazji stulecia nawiązania stosunków dyplomatycznych między Japonią i Polską*, https://www.pl.emb-japan.go.jp/itpr_pl/c_000164.html [dostęp: 13.04.2021].
- Brygoła M., 2019, *Unique or Universal? Japan and its Contribution to World Civilization*, <https://2019-days-of-japan.wixsite.com/website/program-abstracts> [dostęp: 21.04.2021].
- Instytut Polski w Tokio, 2017, *Wydanie „Lalki” Bolesława Prusa w języku japońskim*, <http://web.archive.org/web/20181128164753/http://pl.instytut-polski.org/slide/6874/> [dostęp: 21.04.2021].
- Instytut Polski w Tokio, 2018, *Nagroda Literacka Yomiuri dla prof. Tokimasa Sekiguchi*, <https://web.archive.org/web/20180821205552/http://pl.instytut-polski.org/event/literatura/6966/> [dostęp: 21.04.2021].
- Kino Elektronik. Mazowieckie Centrum Kultury Medialnej, *Nieznane oblicza Japonii – 6–9 lutego 2019*, <http://kinoelektronik.pl/2019/02/05/nieznane-oblicza-japonii-6-9-lutego-2019/> [dostęp: 13.04.2021].
- Klub Yakumo-Goto, 2019, *UE – Japonia – konferencja*, <https://web.archive.org/web/20190430093100/http://yakumo-goto.pl/> [dostęp: 14.04.2021].
- Klub Yakumo-Goto (Facebook), 2019, *Informacje*, https://pl-pl.facebook.com/pg/yakumogoto/about/?ref=page_internal [dostęp: 10.04.2021].
- Krotoszyn.pl, 2019a, *Przyjaciele z Oki w Krotoszynie*, 10.10.2019, https://krotoszyn.pl/aktualnosc-27507-przyjaciele_z_oki_w_krotoszynie.html [dostęp: 20.04.2021].
- Krotoszyn.pl (strona archiwalna), 2019b, *Miasta partnerskie Krotoszyna – Okinoshima (Wyspy Oki, Japonia)*, http://arch.krotoszyn.pl/krotoszyn/pdf/prezentacja_okinoshima_japonia.pdf [dostęp: 20.04.2021].
- Młodzi w Łodzi, 2019, *Stowarzyszenie Klub Yakumo-Goto*, <https://mlodziwlodzi.pl/o-inicjatywach/dotacje-dla-lodzi-akademickiej-2/mateusz-delong-warsztaty-z-robotyki-dla-dzieci/> [dostęp: 10.04.2021].
- Muzeum Plakatu, 2019, *GEI-TEN Tradycja i współczesność*, <http://www.postermuseum.pl/wystawy/gei-ten-tradycja-i-wspolczesnosc,76.html> [dostęp: 13.04.2021].
- Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha, 2019a, *Kodomo no kimono*, <https://manggha.pl/wystawa/kodomo-no-kimono> [dostęp: 5.04.2021].
- Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha, 2019b, *Koji Kamoji. Cisza i wola życia*, <https://manggha.pl/wystawa/koji-kamoji-cisza-i-wola-zycia> [dostęp: 13.04.2021].
- Szklany Ekran Pilkingtona. Warsztaty (Facebook), 2019, 9.04, <https://www.facebook.com/szklany-ekranpilkingtona/posts/2306486046296132> [dostęp: 17.03.2021].
- The Japan Foundation, 2016, *About Us*, <https://www.jpjf.go.jp/e/about/> [dostęp: 13.04.2021].
- Tokyo Art Beat, 2018, *Stop Motion Animism. Fei Art Museum Yokohama*, <https://www.tokyoartbeat.com/event/2018/38A3.en> [dostęp: 10.04.2021].
- Unique or Universal? Japan and its Contribution to World Civilization, 2019, *Our Keynote Speakers*, <https://2019-days-of-japan.wixsite.com/website> [dostęp: 21.04.2021].
- Uniwersytet Łódzki, Wydział Socjologiczno-Ekonomiczny, 2019, *Corporate Governance, Efficiency and Corporate Social Responsibility – Programme of the Conference*, <http://ker.uni.lodz.pl/corporate-governance-efficiency-and-corporate-social-responsibility/programme-of-the-conference/> [dostęp: 15.04.2021].

Biogram

Judyta Gabriela Janczara – absolwentka studiów Dyplomacja (licencjat) i Politologia (studia magisterskie) na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego. Jej zainteresowania badawcze to dyplomacja kulturalna, komunikacja międzykulturowa w stosunkach międzynarodowych oraz promowanie dziedzictwa kulturowego w relacjach między państwami. Podczas studiów należała do Studenckiego Koła Naukowego UG Bałkanika, gdzie pełniła funkcję sekretarza.

Judyta Gabriela Janczara, MA – graduate in Diplomacy (Bachelor's degree studies) and Political Science (Master of Arts studies) at the Faculty of Social Sciences, University of Gdańsk. Her research interests are cultural diplomacy, intercultural communication in international relations and promotion of cultural heritage in relations between the states. During her studies she was a member of the Student Scientific Club "Bałkanika" of University of Gdańsk, where she served as the secretary.